

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
Rotel 0614

DOM
2012-06-14
Stockholm

Mål nr
M 9657-11

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Vänersborgs tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2011-10-25 i mål nr M 2981-09, se bilaga A

KLAGANDE OCH MOTPART

Naturvårdsverket
106 48 Stockholm

Ombud: Advokaten J.N.

KLAGANDE OCH MOTPART

1. K-E.B.

2. B-M.J.

3. L.J.

Ombud för 1-3:

1. Jur. kand. L.K.

2. Civilingenjören J.A.

SAKEN

Oförutsedd skada på grund av Hornborgasjöns restaurering

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen fastställer mark- och miljödomstolens dom.
2. Naturvårdsverket förpliktas att till K-E.B. utge ersättning för rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen med 116 152 kr, allt för ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från denna dag till dess betalning sker.

Dok.Id 1012393

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 675 50	08-561 675 59	måndag – fredag 09:00-15:00
E-post: svea.avd6@dom.se www.svea.se				

3. Naturvårdsverket förpliktas att till B-M.J. och L.J. utge ersättning för rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen med 57 398 kr, allt för ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från denna dag till dess betalning sker.

YRKANDEN M.M. I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

K-E.B. samt B-M.J. och L.J. (makarna J) har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska helt bifalla deras vid mark- och miljödomstolen framställda yrkanden.

Naturvårdsverket har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska helt befria verket från att utge ersättning till K-E.B. och makarna J. Naturvårdsverket har vitsordat utdömda belopp som skäligen i och för sig.

Parterna har bestritt varandras ändringsyrkanden.

K-E.B. och makarna J har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen.

PARTERNAS TALAN M.M. I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

K-E.B.

K-E.B. har vidhållit vad han anfört vid mark- och miljödomstolen och här tillagt följande. Det vidgås att skadorna delvis har orsakats av kraftig nederbörd under aktuell period. Skadorna är dock en oförutsedd följd av Hornborgasjöns reglering eftersom skadorna dels förvärrats av att vattenstånden blivit högre än som då förutsattes, dels har blivit mer omfattande än vad som förutsattes i restaureringsprojektet. Skadorna är hänförliga till åren 1995-2008 och avser ersättning för att marken inte har kunnat brukas på avsett sätt. Yrkad ersättning avser skördeskador på marker som har påverkats av sjöhöjningen, skördeskador på marker som inte har påverkats men till vilka det inte längre finns körbara vägar på grund av sjöhöjningen samt erosionsskador på diken. Skadornas art och omfattning samt beräkningen av oförutsedd skada framgår

av den av J.A. utförda utredningen daterad den 8 oktober 2009 jämte förtydligande till utredning daterad den 25 november 2010.

Slutsatsen i Sveriges Geologiska undersöknings (SGU) utredning att man under en period med normal nederbörd kunde ha förväntat sig vattennivåer i enlighet med vad som ursprungligen antagits i målet stämmer inte. Naturvårdsverket har inte heller under år med normal nederbörd lyckats hålla de förutsatta vattennivåerna.

Det är riktigt att sökanden i restaureringsmålet har redovisat att vattennivåerna under vårbruket regelmässigt var och även fortsättningsvis skulle komma att bli högre än de beräknade medelvattenstånden. Det är emellertid inget anmärkningsvärt att vattennivån i samband med vårflödena blir högre än de angivna medelvattenstånden och att vattennivån var högre även före restaureringen. Problemet är att vårflodens höga vattennivå fått en längre varaktighet och att vattennivån i sjön årligen stigit till betydligt högre nivåer än de beräknade medelvattenstånden under sommarmånaderna även under perioder med normal nederbörd. Detta har inte förutsetts. De förhöjda vattennivåerna i Hornborgasjön kan alltså inte enbart förklaras med förekommande nederbördsmängder.

Han har inte sått och skördat markerna under perioden 1995 – 2008 eftersom de inte gått att plöja. Mot bakgrund av domstolens utgångspunkt vid första skaderegleringen, dvs. att det faktiskt kunde bedrivas visst jordbruk även fortsättningsvis, måste förlusterna såvitt avser skiftena 50 B-E och 28 A samt nordligaste delarna av 13 A, 9 A och 44 B under den aktuella tidsperioden vara att betrakta som oförutsedda och därmed även ersättningsgilla.

I genomsnitt bör ersättning såvitt avser övriga delar av skiftena 13 A, 9 A och 44 B samt skiftena 7 A, 47 A, 43 A, 14 A och 14 B utgå med 87,5 procent, i stället för tillerkända 50 procent. Den skadeberäkningsprincip som tillämpats är felaktig. Rimligen ska beräkningen utgå från det faktiska utfallet under perioden. Eftersom utgångspunkten har varit att den första beräkningen var riktig har nu yrkad ersättning reducerats med tidigare erhållen ersättning.

Skiftena 36 A-F har inte direkt påverkats av sjöhöjningen. Däremot har vägen till skiftena helt eller delvis varit obrukbar, vilket har påverkat möjligheten att bruka skiftena. Det finns ingen rimlig alternativ körväg att tillgå. Oförutsedd skada föreligger därmed och ersättning bör utgå med yrkat belopp.

Vad slutligen gäller framställda yrkanden om ersättning m.m. såvitt avser de s.k. rensningsåtgärderna görs följande gällande. Erosionen har varit betydligt mer omfattande efter sjöhöjningen vilket har påverkat livslängden på dikena.

Dikningsåtgärderna har varit nödvändiga och även om nyttan varit begränsad så har de fyllt ett syfte under ett antal år. Det kan inte vara rimligt att han ska stå den ökade kostnad som uppkommit som en direkt följd av sjöhöjningen.

Sammanfattningsvis har skadorna till följd av Hornborgasjöns restaurering varit mycket större än vad som kunde förutses vid skaderegleringen till följd av felaktiga mätdata, utgångspunkter och beräkningsmodeller.

Makarna J

Makarna J har vidhållit vad de anfört vid mark- och miljödomstolen och här tillagt följande. Skadan är en totalskada och någon ersättning för skiftet har inte tidigare utgått. Yrkad ersättning avser skördeskador och att marken inte har kunnat brukas överhuvudtaget under de aktuella 14 åren. Vattenytan har alla år legat betydligt över medelvattennivån. Skiftet på Y var före sjöhöjningen fullt brukbart och togs ur bruk i början av 1990-talet.

Under rådande omständigheter kan det inte vara rimligt att lägga dem till last att de borde ha insett de dåliga brukningsförhållandena. Utgångspunkten borde rimligen vara att de kunde förlita sig på att Naturvårdsverkets bedömning av vilka skador som skulle komma att uppstå på grund av sjöhöjningen var korrekta. Naturvårdsverket har heller inte visat sig intresserat av att diskutera en skadereglering. Denna passivitet bör snarare ligga Naturvårdsverket än makarna J till last.

Naturvårdsverket

Naturvårdsverket har i huvudsak åberopat samma omständigheter och utfört sin talan på samma sätt som vid mark- och miljödomstolen, dock med följande förtydliganden. Naturvårdsverket ifrågasätter inte att problem uppkommit. Uppkomna skador och olägenheter i form av t.ex. försämrade odlingsmöjligheter är dock inte en följd av Hornborgasjöns reglering, utan beror uteslutande på den kraftiga nederbörden under aktuell period. Någon oförutsedd skada föreligger inte eftersom det brister i fråga om kausalitet mellan påstådd skada och sjöns reglering.

Anmälarna har gjort gällande att uppkomna skador beror på att den skadeberäkning som skett inte gett ett skäligt resultat. Anmälarna har alltså inte ens påstått att det skulle finnas en tillkommande skadeorsak utan anser i stället att en helt annan skadeberäkningsmetod nu ska tillämpas. Den omständigheten att en skada, som till hela sin omfattning beaktats i det tidigare vattenmålet, åsatts ett för lågt värde ska inte medföra rätt till förhöjd ersättning enligt 15 kap. 17 § vattenlagen (1983:291).

Slutsatsen av den utredning som SGU utförde på uppdrag av Naturvårdsverket inför mark- och miljödomstolens avgörande den 6 november 2008 var att den kraftiga nederbörden under prövotiden medförde förhöjda vattenstånd i sjön. Under en period med normal nederbörd kunde i stället vattennivåer i enlighet med vad som ursprungligen har antagits i målet ha förväntats.

Vad särskilt avser X vitsordas att bristande brukningsmöjligheter har förekommit under den period som avses i anmälan. De försämrade odlingsförhållandena beror emellertid på den ökade nederbörden och inte på Hornborgasjöns reglering.

Vad avser Y är den information som makarna J erhållit om att området inte skulle komma att påverkas sannolikt korrekt. Odlingsbetingelserna var redan vid 1980-talets början begränsade. Efterhand har de därefter försämrats, på grund av hög nederbörd och markytesänkning. I början av 1990-talet var skiftet inte längre gynnsamt för odling på grund av låg marknivå, högt grundvattenstånd och brist på odlingsbar jord. Naturvårdsverket ingick en överenskommelse utom rätta med makarna J, som innebar att verket betalade ut en hög ersättning. Skiftet inkluderades inte uttryckligen i

överenskommelsen, troligen eftersom det bedömdes som obrukbart redan före sjöhöjningen.

UTREDNINGEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Utredningen är densamma som vid mark- och miljödomstolen. Genom ljud- och bilduppspelningar har Mark- och miljööverdomstolen tagit del av de uppgifter som lämnades av L.L., T.J. och U.A. vid mark- och miljödomstolen. I samband med huvudförhandlingen den 2 och 3 maj 2012 har Mark- och miljööverdomstolen hållit syn.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Oförutsedd skada

Y

Skiftet på Y ligger inom det område (inverkansområde) som vid Hornborgasjöns restaurering bedömdes kunna bli påverkat av den höjda vattennivån. Det är ostridigt att marken är sank och obrukbar samt att skiftet inte har kunnat brukas under många år. Det finns inte anledning att ifrågasätta T.J. uppgifter att skiftet brukats före sjöregleringen men inte alls under den här aktuella perioden. Naturvårdsverket har sakframställningsvis anfört att en överenskommelse träffats om ersättning för skadad mark på Y, men tillstått att det aktuella skiftet inte uttryckligen nämnts. Annat framgår inte än att någon ersättning inte har utgått för skiftet. Sammanfattningsvis får det alltså anses visat att skiftet har blivit obrukbart och att någon skadereglering inte skett i samband med tillståndsgivningen av Hornborgasjöns restaurering. Den fråga Mark- och miljööverdomstolen därmed har att ta ställning till är om skadan är att bedöma som oförutsedd.

Som mark- och miljödomstolen har konstaterat föreligger oförutsedd skada först och främst då frågan om skada helt förbisetts. Trots att skiftet är beläget inom det område som vid skaderegleringen antogs skulle kunna bli påverkat av sjöregleringen har någon skadereglering inte skett. Det kan uteslutas att skadorna på skiftet endast beror på

nederbörden. Makarna J har sålunda gjort övervägande sannolikt att de uppkomna skadorna har orsakats av sjöregleringen och därför ska ersättas som oförutsedd skada.

X

Mark- och miljööverdomstolen övergår härefter till att pröva frågan om oförutsedd skada avseende X. De aktuella skiftena är 7 A, 9 A, 13 A, 14 A, 14 B, 28 A, 36 A-F, 43 A, 44 B, 47 A och 50 B-E. Den indelning av skiften och beteckningar som förekommer i förevarande mål överensstämmer inte helt med de skiften (ägofigurer) som användes i 1992 års skadereglering (Vattendomstolens dom den 8 april 1992).

I 1992 års skadereglering beräknades markskadan för de flesta av berörda skiften. Skadan uttrycktes som skillnaden mellan beräknat markvärde före och efter sjöhöjningen uttryckt i procent. Den beräknade markskadan kan i första hand relateras till möjligt avvattningsdjup under vegetationsperioden som i sin tur är avgörande för brukandet av marken och dess avkastning. Utöver ersättning för värdeminskning utgick i vissa fall ersättning för annan skada. Samtliga i detta mål berörda skiften klassades i 1992 års skadereglering som åkermark med undantag av skiftet 14 A där större delen betecknades som betesmark (se aktsid. 2371-2561 i mål nr M 11-99).

Mark- och miljööverdomstolen gör följande bedömning avseende frågan om oförutsedd skada uppkommit.

För de nordligaste delarna av skiftena 9 A, 13 A och 44 B samt delar av skiftena 28 A och 50 B-E beräknades skadan i 1992 års skadereglering till 60 procent och mer. På samtliga dessa åkermarksskiften, förutom 50 E, beräknades avvattningsdjupet understiga 0,6 m under vegetationsperioden. Delar av skiftet 50 E beräknades få något bättre avvattningsförhållanden. Enligt Mark- och miljööverdomstolens bedömning kan det ur arronderingssynpunkt knappast brukas separat. Mark- och miljööverdomstolen instämmer därför i mark- och miljödomstolens bedömning att det, med hänsyn till att skaderegleringen enligt Vattendomstolens dom den 8 april 1992 skett utifrån den bedömningen att en stor del av skiftena skulle drabbas av en värdeminskning på mer än 60 procent, inte varit rimligt att anta att det fortsättningsvis skulle gå att driva ett

rationellt jordbruk på dessa marker. Någon ersättningsgill oförutsedd skada på grund av att markerna kommit att påverkats ännu mer av sjöregleringen föreligger alltså inte.

Vad sedan gäller övriga delar av skiftena 9 A, 13 A och 44 B samt skiftena 7 A, 14 A, 14 B, 43 A och 47 A skedde skadereglering år 1992 och ersättning utgick för skador uppgående till mellan 2 och 28 procent. Avvattningsdjupet bedömdes till mellan 0,85 och 1,17 m. Utifrån den tidigare skaderegleringen har det varit rimligt att anta att det fortsättningsvis skulle vara möjligt att bruka dessa marker. Visst brukande har också förekommit enligt K-E.B. En ytterligare försämring av de aktuella skiftena jämfört med vad som kunde förväntas vid tidpunkten för skaderegleringen har uppkommit genom att bl.a. möjligheten att avvattna markerna har blivit sämre än vad som kunde förutses. Mark- och miljööverdomstolen delar därför mark- och miljödomstolens bedömning att ytterligare skador och olägenheter i form av bl.a. försämrade odlingsmöjligheter har uppkommit och att dessa skador inte – som Naturvårdsverket gör gällande – beror uteslutande på den nederbörd som förekommit under aktuell period.

Mark- och miljööverdomstolen instämmer således i mark- och miljödomstolens bedömning att K-E.B. har gjort övervägande sannolikt att de ytterligare skadorna, vid en jämförelse med andra möjliga skadeorsaker, har orsakats av sjöregleringen. Oförutsedd skada avseende aktuella markområden får anses föreligga.

Skiftena 36 A-F har, enligt vad K-E.B. gör gällande, inte påverkats direkt av vattenverksamheten utan har påverkats endast indirekt genom att åkervägen till skiftena inte är körbar. K-E.B. har såvitt framkommit inte försökt att förbättra befintliga åkervägar och överfarter för att ta sig till skiftena eller på något annat sätt försökt att göra det möjligt att nå dem. Det har varit K-E.B.s ansvar att förbättra tillgängligheten till skiftena. I likhet med mark- och miljödomstolen finner därför Mark- och miljööverdomstolen att såväl yrkandet om ersättning för oförutsedd skada avseende dessa skiften som yrkandet att Naturvårdsverket ska utföra åtgärder avseende åkervägar och överfarter ska avslås.

Vad slutligen gäller övriga framställda yrkanden gör Mark- och miljööverdomstolen inte någon annan bedömning än mark- och miljödomstolen.

Ersättning

Som mark- och miljödomstolen har funnit ska alltså ersättning utgå för skiftet på Y och för vissa skiften eller delar av skiften på X. K-E.B. och makarna J har till grund för det sätt på vilket den yrkade ersättningen har beräknats åberopat den av J.A. utförda skadeberäkningen. Mark- och miljööverdomstolen kan vid en närmare granskning av denna beräkning konstatera följande. Skadevärderingen med avseende på skördeminskning har beräknats på vedertaget sätt. Den har lagts till grund för en skadeberäkning där skadebeloppet reducerats med hänsyn till den skada som ersattes vid skaderegleringen 1992 samt justerats med hänsyn till den marksänkning som skett mellan åren 1981 och 1991.

Mark- och miljööverdomstolen anser att tillförlitligheten i beräkningarna och använd beräkningsmodell kan ifrågasättas. Som exempel kan nämnas skifte 13 A som felaktigt åsatts medelmarknivån +122,52 m, vilket skulle innebära att det var fullt avvattnat och således helt opåverkat av Hornborgasjöns reglering. Någon reducering av skadebeloppet med hänsyn till 1992 års skadereglering har heller inte gjorts, trots att den norra delen av skifte 13 A (ägofigur 12 enligt skaderegleringen) beräknades få en skada om 60 procent och ett avvattningsdjup om 0,59 m under vegetationsperioden. Yrkandet 342 416 kr i denna del har alltså inte justerats på ovan angivet sätt.

Såvitt Mark- och miljööverdomstolen kan bedöma har inte heller nu yrkad ersättning för skiftena 7 A, 9 A, 43 A, 44 B och 47 A reducerats med hänsyn till tidigare skadereglering. Även i beräkningarna av ersättning för skiftena 14 B, 50 B och 50 C finns tveksamheter avseende hur skadebeloppet har beräknats eftersom markskadan (benämnd faktor ΔV i anmälarnas utredning) givits ett annat värde än det som framgår av bilaga 21 till utredningen.

Mark- och miljööverdomstolen finner sammanfattningsvis att anmälarnas skadeberäkning dels innehåller brister och felaktigheter, dels inte är utförd med den noggrannhet som bör krävas. Även i övrigt kan den beräkningsmodell som tillämpats ifrågasättas. Den skadeberäkningsmodell anmälarna har åberopat kan således inte läggas till grund för att beräkna den uppkomna skadan.

Naturvårdsverket har, för det fall att Mark- och miljööverdomstolen i likhet med mark- och miljödomstolen finner att oförutsedd skada har förelegat, vitsordat de av mark- och miljödomstolen utdömda kapitalbeloppen som skäliga i och för sig. Anmälarnas skadeberäkning kan inte läggas till grund för bedömningen av yrkad ersättning. Anmälarna har därför inte styrkt att de är berättigade till högre ersättning än den vitsordade. Mark- och miljödomstolens dom ska därför fastställas.

Rättegångskostnader

Naturvårdsverket har vitsordat rättegångskostnadsyrkandena som skäliga i för sig samt har – för det fall att K-E.B. och makarna J inte vinner framgång i Mark- och miljööverdomstolen – medgett att utge två tredjedelar av yrkad ersättning. Med hänsyn till utgången i målet förpliktas Naturvårdsverket att, i enlighet med sitt medgivande, utge två tredjedelar av yrkad ersättning för rättegångskostnader.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast den 12 juli 2012

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Ulla Bergendal och Rose Thorsén samt tekniska rådet Bengt Jonsson och tf. hovrättsassessorn Carl Wetter, referent. Domen är enhällig.

Föredragande har varit Karl Göransson.

VÄNERSBORGS TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2011-10-25
meddelad i
Vänernsborg

Mål nr M 2981-09

ANMÄLARE

1. K-E.B.

2. B-M.J.

3. L.J.

Ombud för samtliga:

1. J.A.

2. Förbundsjurist E.N.

MOTPART

Naturvårdsverket
106 48 Stockholm

Ombud: Advokat J.N.

SAKEN

Anmälan om oförutsedd skada avseende Hornborgasjöns restaurering

Nbo: 142:6 x: 646918 y: 156677

Dok.Id 148513

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 1070 462 28 Vänernsborg	Hamngatan 6	0521-27 02 00	0521-27 02 30	måndag – fredag 09:00-16:00
		E-post: miljodomstolen.vanersborg@dom.se alt fastighetsdomstolen.vanersborg@dom.se		

DOMSLUT

1. Naturvårdsverket ska utge ersättning till K-E.B. med fyrahundra-tjugotretusentvåhundrafemtio (423 250) kr jämte ränta härå enligt 6 § räntelagen från den 29 december 2009 tills betalning sker.
 2. Naturvårdsverket ska utge ersättning till B-M och L.J.med etthundranittioåttatusentvåhundrasjuttiotvå (198 272) kr jämte ränta härå enligt 6 § räntelagen från den 29 december 2009 tills betalning sker.
 3. Ersättningen enligt ovan ska betalas genom nedsättning hos länsstyrelsen i Västra Götalands län. Detta gäller dock inte om berörd fastighet inte svarar för beviljad eller sökt inteckning eller om de borgenärer som har panträtt i fastigheten medgett att ersättningen utbetalas till den ersättningsberättigade. För hanteringen av nedsatta medel, se 6 kap. expropriationslagen (1972:719).
 4. Naturvårdsverket ska utge ersättning för rättegångskostnader till K-E. B samt B-M och L.J. med tillsammans femhundra-sextusenetthundraåttio (506 180) kr 75 öre - varav 130 500 kr för ombudsarvode - jämte ränta härå enligt 6 § räntelagen från denna dag.
 5. Övriga i målet framställda yrkanden avslås.
-

BAKGRUND

Hornborgasjön är belägen inom Falköpings och Skara kommuner och avrinner västerut genom Flian. Flian rinner till ån Lidan, som i sin tur mynnar i Vänern vid Lidköping. Hornborgasjön har varit föremål för fem större sjösänkningar för torrläggning av mark sedan 1800-talet. Före avsänkningen 1904 - 1911 betraktades Hornborgasjön allmänt som Sveriges förnämsta fågelsjö.

Under 1988 ansökte Naturvårdsverket om tillstånd att genom höjning av sjöns vattenstånd och olika restaureringsåtgärder inom och i anslutning till sjöområdet få restaurera Hornborgasjön för naturvårdsändamål och göra sjön levande och livskraftig som uppehållsplats för våtmarksberoende fåglar. Hornborgasjön utgjorde då ett omkring 25 km² stort träskområde, vari löpte kanaler för vattenavledning. Genom uppläggning av vallar hade i den nordöstra delen av den forna sjön åstadkommit ett uppdämt, grunt sjöområde, "Vallsjön". Övrig del benämndes Yttersjön. Genom restaureringsåtgärderna skulle skapas ett sammanhängande våtmarksområde om ungefär 33 km², inkluderande såväl öppna sjöytor som mer gungflyartade delar.

Regeringen förklarade i beslut den 6 september 1990 att restaureringen fick komma till stånd. Vänersborgs tingsrätt, Vattendomstolen, lämnade därefter i domar den 4 mars 1991, den 24 juni 1991, den 8 april 1992 och den 21 september 1998 bl.a. Naturvårdsverket tillstånd att utföra en regleringsdamm vid Hornborgasjöns utlopp i Flian, att utföra vallar i anslutning till sjöområdet samt att reglera vattnets avrinning ur Hornborgasjön på visst sätt. Restaureringsarbetena har syftat till att höja medelvattenståndet under året i Hornborgasjön med 0,78 resp. 1,2 m i Vallsjön resp. Yttersjön till + 119,88 m för helår. För vegetationsperioden ska medelvattenståndet bli +119,85 m, en höjning med 0,83 resp. 1,34 m. Avsikten har emellertid samtidigt varit att vattenståndet ska få en i princip naturlig variation under året.

Dämningsupptagningen i Hornborgasjön avslutades den 1 april 1995. Utfallet åren 1995 - 2008 har varit en medelvattennivå för helår resp. för vegetationsperiod om +119,91 resp. 119,94 m.

I dom den 6 november 2008 ändrade Vänersborgs tingsrätt, Miljödomstolen de interimistiska vattenhushållningsbestämmelserna för Hornborgasjön. Härvid uttalade Miljödomstolen bl.a. följande. ”Vad gäller de försämrade brukningsförhållandena kompliceras bedömningen av att flertalet år efter dämmningsupptagningen varit påtagligt mer nederbördsrika än de år som ligger till grund för de bakomliggande beräkningarna. Vid mer ”normala” nederbördsförhållanden torde problemen åtminstone minska. Samtidigt föreligger emellertid det förhållandet att vattennivåerna i Hornborgasjön under vegetationsperioderna varit högre än beräknat även de år då nederbörden och tillrinningen till Hornborgasjön inte varit ”onormalt” höga. Exakt vad detta beror på är omöjligt att svara på. En inverkan torde vara att trögheten i omkringliggande grundvattenmagasin inte beaktats tillräckligt i beräkningarna. Det framstår emellertid som troligt att det även finns andra orsaker till att nivåerna i Hornborgasjön under vissa förhållanden inte har blivit de beräknade. Under alla förhållanden kan slås fast att gällande vattenhushållningsbestämmelser inte fullt ut gett de resultat som eftersträvats och som legat till grund för skaderegleringen.”...”De av Naturvårdsverket föreslagna nya vattenhushållningsbestämmelserna torde i mycket medföra att de beräknade vattennivåerna i Hornborgasjön fortsättningsvis kan innehållas.”

De högre vattenstånd i Hornborgasjön som restaureringsåtgärderna medfört påverkar möjligheterna att nyttja markerna runt Hornborgasjön. I samband med tillståndsgivningen skadereglerades också för påverkan upp till de eftersträvade vattenstånden (medelvattenståndet +119,85 m under vegetationstid). Vissa fastigheter inköptes av Naturvårdsverket. Andra fastighetsägare erhöll ersättning i pengar och åter andra erhöll ersättningsmark. I enlighet med gällande bestämmelser bestämdes även tid inom vilken berörda kan anmäla anspråk på ersättning för oförutsedd skada. Efter beslutad förlängning av Miljödomstolen i dom den 6 november 2008 kan sådan anmälan göras intill fem år efter fastställande av slutliga vattenhushållningsbestämmelser. Sådana slutliga vattenhushållningsbestämmelser har ännu inte fastställts.

Nu aktuellt mål gäller anmälan om oförutsedd skada från ägarna till fastigheterna X (K-E.B.) och Y (makarna J)

Fastigheterna är belägna syd resp. sydöst om Hornborgasjön, mellan sjön och Hornborgaån.

För skada på X bjöd Naturvårdsverket våren 1991 (aktsid 2064) ersättning med 69 230 kr, varav 26 466 kr för dämningssinverkan på åker- och betesmark, 13 461 kr för dämningssinverkan på skogsmark samt 29 303 kr för annan ersättning. I sammanställning från hösten 1991 (aktsid 3062) finns angivet att parterna då var överens om ersättning med 78 938 kr för dämningssinverkan på åker- och betesmark samt med 12 981 kr för dämningssinverkan på skogsmark. Vid huvudförhandling den 4 december 1991 ingavs skrift (aktsid 3081) enligt vilken markägaren erhållit kompensationsmark till följd varav han inte har några ytterligare krav på ersättningar i målet.

I målet har ingetts kopia av köpeavtal som enligt K-E.B. utgör den uppgörelse som träffades med Naturvårdsverket. Enligt avtalet köper B fastigheterna X, delar av XX m.fl. andel i gemensamt torvmosskifte för en köpeskilling om 60 000 kr. I avtalet stadgas bl.a. följande. "Köparen har efter upprättandet av detta köpeavtal inga ytterligare kvarstående anspråk till följd av vattenståndsregleringar och de ändrade vattenförhållandena till följd av Hornborgasjöns restaurering (mål VA 75/88 vid Vänersborgs tingsrätt, Vattendomstolen). Köparen förbehåller sig dock rätten att föra talan i anledningen av oförutsedd skada enligt de regler, som kommer att fastställas i målet".

K-E. B. anmälan omfattar såväl mark som tillhörde fastigheten före restaureringen som mark som tillförts fastigheten i samband med skaderegleringen eller senare. Vad gäller de ursprungliga fastighetsdelarna har skett skadereglering beträffande merparten av de områden/skiften som omfattas av anmälan (mellan 4 och 60 % skada enligt då utförd beräkning av dämningssinverkan). Drygt hälften

av de områden/skiften som anmälan avser ligger på mark som tillförts fastigheten i samband med skaderegleringen eller senare.

För skada på Y bjöd Naturvårdsverket våren 1991 (aktsid 2065) ersättning med 18 794 kr, avseende dämningens inverkan på skogsmark. Vid huvudförhandling den 19 november 1991 ingavs skrift (aktsid 3064) enligt vilken Naturvårdsverket förvärvat marken, varför ingen ersättningsgill skada återstod.

Vid den skadereglering som skedde i tillståndsmålet (främst i dom den 8 april 1992; aktsid 3263 ff) användes ersättningsberäkningar för värdeminskning enligt följande.

- Åkermarken indelades i ägofigurer. För varje ägofigur beräknades medelhöjden (z) på grundval av höjduppgifter i befintligt kartmaterial från 1980.
- Den åkermark som hade ett medelhöjdläge under vegetationsperioden om 1,3 m eller mer ovan grundvattenytan åsattes värdet 1 (100 %). Mark med mindre marginal till grundvattenytan åsattes ett lägre värde i enlighet med upprättad graderingskurva.
- Motsvarande markvärdering gjordes sedan utifrån det högre grundvattenstånd som skulle följa av den beräknade framtida förhöjda medelvattennivån under vegetationsperioden (+119,85 m).
- Utifrån graderingskurvor avseende hög- resp. medelvatteninverkan framtoogs sedan relativa markvärden för förhållandena före resp. efter dämningens upptagande.
- Markskadan fastställdes till skillnaden mellan det sammanlagda relativa markvärdet före och efter restaureringen.
- För här aktuella områden (område 4 för X och område 3 för Y) utgick skaderegleringen från ett värde på tillfredsställande dränerad åkermark om 10 000 kr/ha resp. 7 800 kr/ha.

Utöver ersättning för värdeminskning utgick i vissa fall ersättning för annan skada och då främst för anpassningsåtgärder. Ersättningen fastställdes med beaktande av att brukaren successivt under i genomsnitt 5 år skulle vidta skäliga anpassningsåtgärder för att minska skadan.

ANMÄLAN M.M.

K-E.B. har yrkat ersättning med 2 670 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 29 december 2009. Han har även yrkat att Naturvårdsverket åläggs att förse diken inom påverkansområdet med erosionsskydd samt att vidta åtgärder för att förbättra vissa vägavsnitt inom fastigheten.

L och B-M.J. har yrkat ersättning med 643 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 29 december 2009.

K-E.B. samt **L och B-M.J.** har vidare yrkat ersättning för sina rättegångskostnader.

Naturvårdsverket har bestritt anmälarnas yrkanden. Verket har förklarat att inget belopp kan vitsordas såsom skäligt i och för sig.

K-E.B. samt **L och B-M.J.** har gemensamt anfört följande till utveckling av sin talan.

De skador som uppkommit på deras fastigheter är större än vad som tidigare reglerats. Skadorna har dessutom förvärrats. Den beräkningsmodell som tidigare använts för att beräkna ersättningen var inte tillräcklig. Det bör kunna utgå mer ersättning med anledning av att skadeersättningen blev felaktig vid tidigare skadereglering.

Från 1991-08-02 har Naturvårdsverket dagligen avläst vattenståndet i Hornborgasjön. Under perioden för Hornborgasjöns uppfyllnadsperiod fram till 1995 låg sjöns medelvattenyta lägre än den ansökta. Som framgår av tabellen nedan har emellertid under åren 1995 - 2008 medelvattenytan varken per helår eller under vegetationsperioden varit lika med eller lägre än de tillståndsgivna medelvattennivåerna, utan istället varit betydligt högre. Medelvattenståndet för vegetationsperioden efter uppfyllnadsfasen har inte under något år varit nere i det medelvattenstånd som är tillståndsgivet. Vegetationsperioden 2009 - då nya vattenhushållningsbestämmelser användes - var för första gången medelvattenytan lägre än den ansökta medelvat-

tenytan sedan sjöhöjningen. Det var det första året som markerna på X kunnat brukas utan några problem sedan sjöhöjningen. Förhållandet på Y har varit något bättre men marken har inte kunnat brukas heller under 2009.

Före sjöhöjningen var markerna av god beskaffenhet och gav mycket goda skördar.

År	Vattennivåer helår		Vattennivåer Vegetationsperiod		Ersatta nivåer
	Medel nivå [m]	Max nivå [m]	Medel nivå {m}	Max nivå [m]	
1995	120,01	120,37	120,02	120,02 (?)	119,88 / 119,85
1996	119,86	120,36	119,91	120,36	"
1997	119,92	120,32	119,91	120,13	"
1998	120,15	120,55	120,06	120,41	"
1999	120,04	120,53	120,01	120,53	"
2000	120,04	120,36	119,97	120,24	"
2001	119,94	120,44	119,88	120,21	"
2002	119,96	120,47	119,90	120,06	"
2003	119,85	120,13	119,90	120,13	"
2004	120,01	120,31	119,95	120,20	"
2005	119,91	120,29	119,91	120,20	"
2006	119,01	120,35	119,91	120,30	"
2007	120,08	120,42	120,01	120,28	"
2008	120,01	120,32	119,88	120,08	"
Medelvärde	119,91	120,37	119,94	120,23	119,88 / 119,85

K-E.B., fastigheten X, har för egen del anfört följande.

Fastigheten tillfördes viss ersättningsmark i samband med att tillstånd lämnades till Hornborgasjöns restaurering. Han har sedan även själv förvärvat viss mark. Anmälan avser både sådan mark som tillhörde fastigheten före restaureringsprojektet och sådan som tillförts fastigheten på endera av angivna sätt. Såvitt känt har någon skadereglering tidigare aldrig skett beträffande den tillförda marken. Det fenomen att markerna inte går att så eller skörda om vattennivån i Hornborgasjön är i nivån +119,85 m eller där över är inte beaktad i skaderegleringen överhuvudtaget. Eventuell tidigare skadereglering saknar därför nu betydelse.

Tidigare bedrevs mjölk- och köttproduktion på markerna. Han byggde för detta ändamål en ny ladugård på 1990-talet. När sjön höjdes började korna dricka vattnet från sjön vilket ledde till förhöjda cellhalter hos djuren. Han var därför tvungen att

lägga ner den delen av verksamheten. Tidigare bedrevs växelodling på så sätt att det odlades vall tre eller fyra år varefter spannmål odlades ett eller två år. Nu är det bara sjögräs där.

Höjningen av Hornborgasjön har orsakat olika typer av skador på fastigheten.

1. Skördeskador på marker som påverkas av sjöhöjningen (skiftena 14 A-B, 28 A, 50 B-E, 13 A, 9 A, 44 B, 7 A, 47 A, 43 A).
2. Vägar som är okörbara vid vattenstånd på + 119,85 m och däröver.
3. Skördeskador på marker som i och för sig inte påverkas av sjöhöjningen men som inte är möjliga att så och/eller skörda eftersom vägarna i enlighet med punkten 2 ovan har påverkats av sjöhöjningen (skiftena 36 A-F). Rimlig alternativ körväg saknas.
4. Erosionsskador på diken.

Skördeskadorna under åren varierar mellan 50 och 100 % beroende på om eller när det har varit möjligt att så och om det har gått att skörda. Inte förrän 2009, dvs. först sedan vattenhushållningsbestämmelserna ändrats, gick det att köra på samtliga marker. Nederbörden var stor innan höjningen av sjön, men det gick ändå att köra på markerna. Vattnet rinner numera inte av lika fort längre.

En skadeberäkning utifrån medelvattenstånd ger egentligen inte skäligt resultat. Om vattenståndet under vegetationsperioden hela tiden skulle överensstämja med medelvattenståndet skulle skördeskadan lätt kunna beräknas. I praktiken är det så att medelvattenståndet ett år har ett visst värde, samtidigt som vattennivåerna under olika delar av vegetationsperioden varierar. Vid höga vattenstånd tid för sådd saknar det betydelse om vattenståndet är lågt vid skördetid. Motsvarande gäller om det går att komma ut och så, men vattenstånden senare stiger så att skörd omöjliggörs.

En skadeberäkning har utförts enligt den modell som nyttjades vid skaderegleringen. Vid beräkningarna har medelvärdet av de faktiska medelvattenstånden under vegetationsperioden åren 1995 - 2008 använts. Istället för de vid skaderegleringen använda marknivåerna har använts marknivåer från ritning avseende Sätunakana-lens Dikningsföretag 1993, vilka generellt visar 20 cm lägre marknivåer än 1980 års

inmätningar. Då skadorna inträffade i samband med sjöhöjningen torde dessa siffror bättre motsvara förhållandena vid skaderegleringstidpunkten.

Hushållningssällskapet har utfört skadevärdering avseende skördeskador på aktuella skiften, se bilagorna 22 och 23 till anmälan. Detta arbete har resulterat i att en total skördeskada år 2004 har kunnat värderas till 8 469 kr per hektar.

Han har själv för varje skifte och år gjort en bedömt den verkliga skördeskadan (se bilaga 24 till anmälan). Det bör påpekas att de jordbruksmaskiner som han använt efter det att sjön höjdes har ett betydligt lägre marktryck än äldre maskiner som användes innan höjningen.

Beräkning av skadan har därefter gjorts enligt följande.

- För ettvarvt av de 14 åren (11 år för skifte 28 A eftersom detta inte arrenderats efter 2005) 1995 – 2008 har beräknats ett totalskadebelopp per hektar efter indexupp/nedräkning med konsumentprisindex utgående från 2004 års värde 8 469 kr/ha.
- Totalskadebeloppet per hektar har multiplicerats med skiftets storlek (antal hektar).
- Erhållet belopp har eventuellt justerats nedåt om årets skördeskada har varit mindre än 100 %.
- Erhållet belopp har multiplicerats med det vid skaderegleringen tillämpade sammanlagda relativa markvärdet efter restaureringen.
- Skadebeloppen för de 14 åren har adderats.

För skifte 14 A och året 2004 blir beräkningen:

8 469 kr x 1 (index) x 4 (hektar) x 1 (100 % skördeskada) x 0,5504 (det sammanlagda relativa

markvärdet efter restaureringen enligt beräkning utgående från 1993 års marknivåer).

Beräkning avseende Skifte 14 A om 4 hektar			
AV=		0,4496	0,5504
År	Skada i %	kr	
1995	100	17050	
1996	75	12735	
1997	100	17225	
1998	100	17073	
1999	100	17232	
2000	100	17424	
2001	50	8928	
2002	100	18274	
2003	100	18506	
2004	100	18645	
2005	50	9369	
2006	50	9491	
2007	100	19497	
2008	100	20275	
Tab 1	Summa	221724	

Beräkningen kan även presenterats enligt följande (skifte 14 A).

$$G = A/100 \times B \times C \times D \times E/F$$

G = beräknad skada i kronor för aktuellt år.

A = Skada i % för aktuellt år (se tabellen).

B = Skördeskada 8469 kr/ha år 2004.

C = Andelen av skördeskadan som inte är reglerad, $1 - \Delta V = 1 - 0,4496 = 0,5504$

D = Aktuellt skiftes areal, för skifte 14 A = 4 ha.

E = Konsumentprisindex för aktuellt år.

F = Konsumentprisindex (1980 = 100) för basår 1980

Skördeskadan beräknas sammanlagt och avrundat till 2 490 000 kr

Det bör poängteras att den yrkade ersättningen för den oförutsedda skadan delat per antal år med skador blir knappt 200 000 kr/år. Detta är knappt 10 % av gårdens totala omsättning.

Vad gäller skifte 14 A och den omständigheten att detta i handlingarna anges som betesmark gäller att han själv brukade marken som arrendator åren 1977 – 1990 och att ägaren lade marken i träda åren 1990 – 1992. 1992 köpte han marken. Marken utgör således rätteligen åkermark.

För skiftena 50 B – E erlägger han ett årligt arrende om 5 000 - 6 000 kr plus moms. Skiftena 36 A - F köpte han 1992 av Naturvårdsverket.

Han rensade sina diken under 2003. Rensningen utfördes med grävmaskin och avsåg dikessträckor om minst 3 km. Rensningen utfördes så att dikena blev upp till 4 m djupa. Efter rensningen blev diken jättefina, men idag syns det inte något av rensningen. Före höjningen av sjön förväntades en dikesrensning vara i 25 – 30 år men efter sjöhöjningen varar en sådan i tre eller fyra år. På grund av höjningen av Hornborgasjön är erosionen mycket stor. Redan efter fem till sex år var dikena igenslammade. Erosionen gör att dikena blir mycket dyiga och breda. Fluktuationer i grundvattennivån i kanalen bidrar till att jord transporteras bort. Materialet vid ytan är poröst och lättpåverkat. Det finns inget gräs som binder materialet. Efter rensningarna var dikesbredden ca 1 m i marknivån men nu är dikesbredden ca 6 m. Erosionen i dikena torde bero på att vattnet stiger så högt och drar med sig torv när det sjunker undan. För att denna process inte skall fortsätta bör dikesslänterna förses med erosionsskydd inom inverkansområdet längs Ingatorpsbäcken. Dikena behöver

rensas tre gånger så ofta än som var brukligt innan höjningen av Hornborgasjön. År 2003 genomförde han en total rensning av de diken som påverkats av sjöhöjningen. Kostnaden för detta arbete var 180 000 kr. P.g.a. sjönivån har han inte haft någon nytta av sin dikesrensning. Då dikena däremot har eroderat och slammats igen, bör han vara berättigad till ersättning för en ny dikesrensning. Kostnaden för detta bedöms till ca 180 000 kr. Denna rensningskostnad avser inte Sätunakanalen utan enbart till kanalen anslutande diken.

Om dikena förses med lämpligt erosionsskydd genom Naturvårdsverkets försorg efterges hans yrkande i denna del helt eller delvis. Den dikessträcka som bör förses med erosionsskydd är 275 m långt och framgår av aktbilaga 38.

Vissa vägsträckor inom fastigheten bär inte när vattenståndet i Hornborgasjön är +119,85 m och däröver (se bilaga 29 till anmälan). Vid medelvattenstånd är vägarna farbara oavsett nederbördsmängd, men de är ofarbara vid högre vattenstånd oavsett om det är torrår eller ej. Vägen blir ofarbar strax väster om och parallellt med Sätunakanalen, på skifte 36 G. Framkomlighet till dessa skiften förutsätter en längre omväg över annans mark. Indirekt har skiftena 36 A - F således drabbats av skörde-skador. Det yrkas att sökanden utreder och vidtar lämpliga åtgärder så att det går att komma till dessa skiften.

L och B-M.J., fastigheten Y, har för egen del anfört följande.

Berört skifte framgår av karta, aktbilaga 40. Av kartan framgår också var det skogsskifte som löstes in i samband med tillståndsgivningen är beläget. Nu anmält skifte, som är 5,61 ha stort, ansågs vid skaderegleringen 1992 vara oskadat och utgjorde då god åkermark. De omtalade för Naturvårdsverket att skiftet borde lösas in, men Naturvårdsverket invände att skiftet inte skulle påverkas. De nöjde sig då med detta besked. Skiftet har efter sjöhöjningen varit totalt obrukbart. Skiftet ligger lägre än omgivande mark. Efter restaureringen kommer emellertid inte vattnet ut, grundvattnivåerna blir så höga att marken är totalt obrukbar. Skiftet har inte kunnat brukas

alls efter sjöhöjningen. Beräkning av skördeskadan har utförts på samma sätt som för X X. Den totala skördeskadan uppgår avrundat till 643 000 kr.

Naturvårdsverket har anfört följande till utveckling av sin talan.

X ligger inom ett område där odlingsmarkerna redan för sjöregleringen påverkats av en omfattande markytesänkning genom bortodling av torvjordar, en process som även fortsatt under tiden därefter. Redan 1993 låg markytan inom X i anslutning till områdets huvudsakliga avvattningskanal, Sätunakanalen, på en nivå mellan +120,0 - 120,3 m, d.v.s. marker som efter regleringen till vissa delar bedömts vara oanvändbara för jordbruksändamål (totalskadad areal).

Numera ligger de lägsta partierna på en marknivå som endast kan användas som naturlig betesvall. Även i de övre delarna, upp mot inverkansgränsen för regleringen, bedöms markernas nivå över sjöns medelvattenstånd under vegetationsperioden ligga så lågt att marken endast kan användas som slätter och betesvall med varierende avkastning.

Vid bedömning av jordbruksmarkens användbarhet före och efter regleringen är det inom området främst två kriterier som är avgörande för odlingsbetingelserna. Det ena är markytans nivå över bestämmande grundvattenstånd samt dräneringsnätets rensningsstatus (lokala diken och Sätunakanalen). Det andra är odlingsmarkens karaktär beträffande markbärighet för tunga jordbruksmaskiner. Båda dessa kriterier synes ha bidragit till den negativa utveckling som beskrivits i anmälan.

Det är korrekt att sjöytans nivå hittills under vegetationsperioden 1995-2008 i medeltal överskridit beräknad nivå med ca 9 cm. Orsaken är relaterad till en lika lång period av nederbördsöverskott, vilket medfört att sjöytan hamnat strax över den beräknade. Detta fenomen har även förutspåtts i ansökan.

Anmälarna har i skaderegleringen fått ersättning enligt en av parterna och domstolen accepterad metod där markvärdet återspeglas av förhållandet mellan grundvattenytans läge och markytan på olika nivåer inom inverkansområdet. Ersättningen

har baserats på markhöjder hämtade från den i målet använda grundkartan och värderats som åker och betesmark inom område 3 och 4. Det går inte att nu föra in nya beräkningsmodeller i målet. Domstolen har vid skaderegleringen godkänt en skadeberäkningsmodell och det är denna som ska användas (jfr NJA I 1965 s. 515). F.ö. bestrids att tidigare beräkningar varit felaktiga.

Det råder inga tvivel om att svåra brukningsförhållanden ibland har förekommit inom de i anmälan presenterade markerna under perioden efter Hornborgasjöns reglering. Dessa problem har också redan före regleringen förutspåtts av professionell jordbruksteknisk personal och sedermera beaktats i den skadeutredning som ingetts i målet.

Anmälnarnas markskadeutredning är svår att "hantera" av bl.a. följande skäl:

- Metodiken i den utförda skaderegleringen är uppbyggd på ett sådant sätt att den ej kan ligga till grund för bedömning och än mindre på värdering av påstådda skador. Det förekommer sådana brister och felaktigheter att beräkningarna ej kan ligga till grund för jämförelser med den i målet fastställda metod som ligger till grund för utgivna skadeersättningar. Anmälaren har använt felaktiga ingångsvärden som gör att den slutligt beräknade skadeprocenten blir felaktig och därför inte heller kan tjäna som underlag vid beräkning av eventuella skördeskador.
- Målsättningen verkar inte ha varit att hantera problemen inom parternas gemensamma önskan om att minimera eventuella skador av regleringen.
- Skadeyrkanden beträffande okörbara vägar samt erosionsskador har inte orsakats av vattenståndshöjningen men väl av svårigheten av att hantera dräneringen på de låglänta markerna för vilka ersättning utgått i enlighet med överenskommelse mellan parterna.
- En fokusering har skett på att enbart nivån på Hornborgasjöns yta som överstiger +119,85 m är avgörande för skadebilden. Detta i sin tur medför att man bortser från de naturliga skördeskadorna efter ihållande och häftiga regn som förekommit på markerna såväl före som under och framledes efter regleringen.

De anmälda skiftena 14 A och 14 B - som tidigare utgjorde del av X m.fl.

(se aktbil 20 och aktsid 2407 - 2409 i restaureringsmålet) - ersattes i

samband med skaderegleringen såsom betes- resp. åkermark med en skadeprocent om 2 resp. 19 procent.

Skiftena 36 A – F, marker som enligt anmälan inte påverkats av sjöhöjningen men är obrukbara pga. att vägarna är ofarbara, är belägna i odlingsmarkens sydvästra del. Avståndet till sjön är här mer än 2 km och någon påverkan av sjödämningen föreligger inte. Vägarna ligger utanför inverkansområdet för restaureringen. Tillfartsvägarna utgörs av enkla odlingsvägar, direkt anlagda på torvmarken på lämpliga ställen inom odlingsmarken. Situationer med framkomplighetssvårigheter har sannolikt ofta inträffat även före sjöregleringen och har ingenting med denna att göra. För att undvika problem är det av stor vikt att hålla dräneringssystemet i gott skick för att undvika uppdämning och översvämningar.

Det ansvar för vägar som nyttjats under anläggningstiden och där Naturvårdsverket ålagts ansvar för skötsel och återställande framgår av Vattendomstolens deldom den 4 april 1991, s 28-29. Ingen av dessa vägar är belägna inom anmälares område. För övriga vägar inom fastigheterna (åkervägar, m.m.) ansvarar fastighetsägarna själva. De odlingsvägar som går genom markerna har ursprungligen fungerat utan behov av bärlager el. liknande. Problem har sedermera uppstått i takt med bortodlingen. När markerna är uppblöta försämras möjligheten till tung trafik. Det är sannolikt att K-E.B. övergång till en lättare maskinpark efter sjöns reglering har haft en positiv effekt på markanvändningen. Fortfarande kvarstår dock bestående problem som snarare kan hänföras till ett bristande underhåll av Sätunakanalen och anknytande tillflöden än till sjöns reglering.

För att initiera en erosionsprocess i en markvattenmiljö krävs en viss hastighet på vattnet för att initiera en rörelse. Den hastighet som grundvattenytan har vid höjning eller sänkning är inte tillräcklig för detta. Det vatten som infiltrerar jordbruksmarken kommer normalt i form av nederbörd och söker sig ner mot grundvattenytan, eller dräneras i därför avsedda kanaler. I det första fallet enligt ovan krävs en viss marklutning för att processen ska komma igång. I det senare fallet krävs en viss stryklängd för att initiera erosionen. De flacka markområdena på Ingatorp fyller ej något av dessa kriterier. Det får anses sannolikt att de skador som beskrivs har uppstått i samband med nederbörd genom att ytvatten ansamlats i svackor i den flacka

terrängen i anslutning till dräneringsnätet och där funktionen av detsamma ej varit tillräcklig.

Beträffande Sätunakanalens skötsel utförde Naturvårdsverket rensning 1999/2000 i sin del tillhörande Hornborgasjöns sjöunderhållningsföretag. De uppströms belägna delarna tillhör delägarna i Sätunakanalens dikningsföretag 1973, ansvar och datum för eventuella rensningar i denna del är okänt.

Beträffande Y gäller att ersättning för skogsmark under inverkansgräns utgått ägaren, B.J. med tillsammans 18 794 kr. Beträffande ersättning för den aktuella åkermarken framgår av aktbilaga 3253 i ansökan att Naturvårdsverket har förvärvat marken, varför ingen ersättningsgill skada återstår.

Anmälarna har svarat följande.

Naturvårdsverket har anfört att det inte är tillåtet att föra in nya skadeberäkningsmodeller i målet, eftersom domstolen i ett tidigare skede godkänt en viss skadeberäkningsmodell. Det torde ligga i sakens natur att reglering av en oförutsedd skada normalt måste ta utgångspunkt i en annan skadeberäkningsmodell än den som redan använts i målet. Givetvis ska detta ske med beaktande av den skadereglering som redan skett. Skadeberäkningen är också gjord med beaktande av hur stor andel av respektive skifte som tidigare ersatts.

Naturvårdsverket har talat om den i målet fastställda metod som ligger till grund för utgivna skadeersättningar. Det är uppenbart att den metoden helt misslyckats med att förutse de skador som sakägarna skulle komma att drabbas av. Under sådana förhållanden måste domstolen givetvis finna en annan grund för beräkning av de oförutsedda skadorna. Detta är ju också själva syftet med att sakägarna ska kunna återkomma beträffande ersättningen.

Ersättning för skada ska bestämmas enligt 9 kap vattenlagen. Sådan skada kan avse marknadsvärdeminskning och/eller skador som i övrigt uppkommer för fastighetsägaren (s.k. annan ersättning). I nu aktuellt fall, där fråga är om skada under en be-

gränsad period i förfluten tid bör ersättning utgå såsom annan ersättning. Yrkandet avser skadorna till följd av att marken inte har kunnat brukas. Yrkad ersättning bör därför utgå.

BEVISNING

Vid huvudförhandling den 30 augusti 2011 har Mark- och miljödomstolen hållit syn på ett antal av de aktuella skiftena. Vidare har fritt partsförhör hållits med K-E.

B samt har vittnesförhör hållits med U.A., Hushållningssällskapet,

B-M. och L.J. son T.J. samt K-E.B.

ingifta släkting L.L. U.A. har uttalat sig om utförd värdering av anmälda skördeskador. Övriga har berättat i huvudsak i enlighet med vad anmälarna gjort gällande i målet.

DOMSKÄL

Gällande bestämmelser

Tillståndet till Hornborgasjöns restaurering är meddelat med stöd av vattenlagen (1983:291). Mål om oförutsedda skador anses vara en fortsättning på det föregående tillståndsmålet och ska därför bedömas enligt den lagstiftning som var tillämplig i tillståndsmålet, dvs. 1983 års vattenlag (jfr 6 § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken).

Enligt 15 kap. 17 § första stycket vattenlagen får en skadelidande framställa anspråk på ersättning, om ett vattenföretag eller en vattenanläggning som utförts i enlighet med ett tillstånd enligt nämnda lag medför skador som inte förutsågs av vattendomstolen när tillståndet meddelades, s.k. oförutsedd skada. För att bestämmelsen om oförutsedd skada ska bli tillämplig krävs att det rör sig om en missbedömning i fråga om de faktiska verkningarna av en vattenverksamhet eller en vattenanläggning.

En oförutsedd skada föreligger först och främst då domstolen helt förbisett frågan om skada kunnat uppstå. Skada föreligger även då domstolen haft sin uppmärksamhet riktad på saken men gjort en felbedömning antingen på det sättet att man felaktigt ansett att ingen skada alls skulle uppstå och därför ogillat ett ersättningsanspråk

eller att man bedömt skadan som mindre än den i verkligheten blivit; dvs. om domstolen förbisett att en skada kunde uppkomma eller missbedömt omfattningen av den och dömt ut ersättning med för lågt belopp.

Felaktigheten i tidigare bedömning måste ha hänfört sig till uppkomsten eller omfattningen av skadan. Den omständigheten att en skada, som till hela sin omfattning beaktas i det tidigare vattenmålet, åsatts ett för lågt värde medför inte rätt till förhöjd ersättning. Det är möjligt att få ny bedömning av den faktiska omfattningen av en skada men inte ny värdering av en tidigare förutsedd skada

Vid prövningen har anmälarna primärt bevisbördan rörande skadorna. Bevisbördan är emellertid lättare än vad som i allmänhet gäller för den som begär ersättning. Det räcker att anmälarna gör övervägande sannolikt att de påstådda skadorna, vid en jämförelse med andra möjliga skadeorsaker, har orsakats av vattenverksamheten.

Enligt 16 kap. 12 § vattenlagen utgår ränta enligt 6 § räntelagen på ersättning som avser oförutsedd skada från den dag ersättningsanspråket framställdes vid miljödomstolen, i detta fall den 29 december 2009.

Allmänt

Under tillståndsprocessen för Hornborgasjöns restaurering har sket skadereglering enligt de principer som återgetts under rubriken BAKGRUND ovan. Ersättning har utgått främst för markens minskade marknadsvärde, men till viss del även för s.k. annan skada. Ersättningen för marknadsvärdeminskning har beräknats med beaktande av en rad faktorer och slutligen bedömts utifrån upprättade graderingskurvor. Beräkningen är komplicerad och på för domstolens tillgängligt material omöjlig att följa i alla delar. Samtidigt gäller att det, vid sådana omfattande skaderegleringar som förekommit här, är nödvändigt att tillämpa en i någon mån schabloniserad beräkningsmetod. Den använda beräkningsmetoden har också godtagits av Vatten- domstolen och flertalet sakägare.

Beträffande i målet anmäld mark gäller att delskadeersättning utgått för vissa skiften, medan andra skiften inte alls skadereglerats.

För skiftet på Y har - såvitt framkommit - inte utgått någon ersättning. Den skadereglering som skett för denna fastighet har av allt av döma avsett ett tydligare beläget skogsskifte (jfr aktbil 40).

Beträffande X har ersättning utgått för de nordligaste delarna av de anmälda skiftena 13 A, 9 A och 44 B (ägofigur 12 om 3,03 ha enligt skaderegleringen) utifrån en skadeprocent om 60 %. Ytterligare delar av dessa skiften (ägofigur 11 om 4,35 ha) har skadereglerats utifrån en skadeprocent om 4 %. Den nordligaste delen av skifte 7 A samt skifte 43 A (ägofigur 14 om 1,86 ha) har skadereglerats utifrån en skadeprocent om 28 %. På motsvarande sätt skadereglerades skifte 14 B (ägofigur 14 inom fastigheten X m.fl., aktsid 2406 i restaureringsmålet) utifrån en skadeprocent om 19 %. Nämnda skiften har skadereglerats såsom åkermark. För skifte 14 A (ägofigur 14 avseende X m.fl.) gäller att det vid skaderegleringen betecknades som betesmark med en skadeprocent om 2 %. De arrenderade skiftena 50 B-E och 28 A har skadereglerats såsom åkermark utifrån en skadeprocent mellan 23 och 62 % (se X m.fl. aktsid 2462 ff samt Y aktsid 2559 ff). För övriga skiften, skiftena 47 A och 36 A-F har, såvitt framkommit, inte utgått någon skadeersättning.

Mark- och miljödomstolen har haft syn på det anmälda skiftet på fastigheten Y samt på ett antal av de anmälda skiftena på fastigheten X . Vid synetillfället var vattennivån i Hornborgasjön sannolikt +120,0 m (avläst till +199,99 m dagen innan vartill kommer visst regn därefter). Vid synen var besökta skiften vattensjuka och omöjliga att nyttja som produktiv åkermark. Vidare kunde iakttagas att såväl Sätunakanalen som den enkla överfarten över densamma i gränsen mellan skiftena 9 A och 14 B var översvämmad.

Iakttagelserna vid synen stödjer de påståenden om bristande brukningsmöjligheter som gjorts av anmälarna. Sammantaget får anses att de gjort övervägande sannolikt

att förhållandena varit sådana de angett. Fortsättningsvis får därför utgå från att större delen av berörda skiften (dock inte skiftena 36 A-F) i princip varit omöjliga att bruka på ett rationellt sätt under merparten av åren.

Naturvårdsverket har invänt att den eventuella påverkan som går utöver redan skadereglerade skador och olägenheter i allt väsentligt beror på den myckna nederbörden under perioden, möjligen kombinerat med eftersatt rensning i diken och kanaler i området. Naturvårdsverket har i sammanhanget även uppgett att högsta högvattentytan i Hornborgasjön under i genomsnitt vartannat av de 30 år som utgjort referensperiod för restaureringsprojektet uppgått till minst +120,55 m. Sistnämnda uppgift vinner inte stöd av handlingarna i restaureringsmålet. Enligt däri ingående hydrologiska uppgifter har sådana nivåer uppmätts bara under ett fåtal år före restaureringen. Inte heller påståendet om eftersatt rensning vinner stöd av utredningen i målet. K-E.B. har uppgett att omfattande rensningar utförts under 2003 och att effekterna av rensningarna i princip upphört relativt omgående. Dessa uppgifter får godtas och talar starkt mot att en rensningsproblematik i någon större grad bidragit till de dåliga odlingsbetingelserna. Invändningen om att eftersatta rensningar skulle ha bidragit till den uppkomna situationen kan därför inte vinna beaktande.

Invändningen att det under åren 1995 - 2008 regnat betydligt mer än under referensperioden är emellertid obestriddligen riktig. Vilken betydelse har då denna omständighet? Skulle förhållandena på anmälda marker blivit de som förväntades vid skaderegleringen om nederbördsförhållandena varit mer lika referensperiodens? Är det då så att dessa år ingår i en ovanligt nederbördsrik period och att mindre nederbörds mängder kommande år kommer att göra att genomsnittsåret i slutändan blir ungefärligen som beräknat? Frågorna är många och omöjliga att helt besvara.

Som angetts tidigare ifrågasatte domstolen i domen den 6 november 2008 om de höga vattenstånden i Hornborgasjön åren 1995 - 2008 helt kunde förklaras med nederbördsförhållandena. Domstolen bedömde då att det framstod som troligt att det även finns andra orsaker till de höga sjönivåerna, t.ex. att trögheten i omkringliggande grundvattenmagasin inte beaktats tillräckligt i beräkningarna. Vad som före-

varit i föreliggande anmälningssmål har inte tillfört något av betydelse i detta sammanhang. Sammantaget gör domstolen i denna fråga samma bedömning som 2008.

Oberoende av orsakerna gäller emellertid att förhöjda vattenstånd i Hornborgasjön har betydelse för möjligheterna att bruka berörda marker. Förenklat kan utgå från att ett förhöjt medelvattenstånd i Hornborgasjön under vegetationsperioden om 9 cm medför ett i motsvarande mån förhöjt medelgrundvattenstånd i här aktuella marker. En sådan grundvattennivåhöjning har självfallet negativ betydelse för odlingsbetingelserna på markerna. Höjningen är emellertid samtidigt inte så stor att den helt kullkastar brukningsförutsättningarna. Att grundvattennivån höjs med 9 cm torde istället medföra att förutsättningarna att bruka vissa marker påverkas, men endast ändå i begränsad omfattning.

Anmälarna har påpekat att medelvattenståndet har begränsad relevans eftersom låga vattenstånd vid skördetidpunkt saknar betydelse om tidigare höga vattenstånd omöjliggjort sådd. Synpunkten är emellertid inte ny. I restaureringsmålet presenterade bl.a. diagram där det presenterades vilken påverkan sjöhöjningen skulle ha haft på de faktiska nivåerna under 1960-, 1970- och 1980-talen. Av dessa diagram framgår klart att vattenstånden under tiden för vårbruket regelmässigt var och även fortsättningsvis skulle komma att bli högre än de beräknade medelvattenstånden. Det är emellertid möjligt att detta förhållande inte tillräckligt beaktades vid de senare utförda skadeberäkningarna (även om det i beräkningsmodellen tagits hänsyn till högvattenpåverkan).

En faktor av stor betydelse vid bedömningen är naturligtvis vilka marknivåer som skaderegleringen utgått från. Såvitt framgår av handlingarna utgick 1991 års skadereglering från höjduppgifter i kartmaterial upprättat 1980. Anmälarna har i målet åberopat nivåuppgifter som inmätts in samband med Sätunakanalens dikningsföretag 1993. Det får anses självklart att dessa senare uppgifter bättre redovisar förhållandena vid skaderegleringstidpunkten. 1993 års uppgifter visar marknivåer ligger i storleksordningen ungefär 20 cm under de från 1980. Skillnaderna är rimliga mot bakgrund av att fråga är om torvmarker som vid brukning typisk sett sjunker någon

cm per år. En skadereglering utifrån felaktiga marknivåer leder typiskt sett till felaktiga resultat.

Frågan är då om förhållandena på markerna och de skador som anmälts har kunnat förväntas eller om de avviker från vad som legat till grund för den utförda skaderegleringen och om det i så fall är frågan om skador vars uppkomst eller omfattning inte förutsetts.

Förhållandena och frågeställningarna kring de hydrologiska förhållandena i och kring Hornborgasjön och regleringen av densamma är komplexa. Även om ett omfattande arbete skett med beräkningar och prognoser av vattenstånd m.m. föreligger en viss osäkerhet i de resultat som redovisats. Även i fråga om de tidigare utförda skadeberäkningarna förekommer osäkerheter i resultaten. I sådana omfattande projekt som restaureringen av Hornborgasjön utgör är det ofrånkomligt att utfallet av såväl hydrologiska prognoser som skaderegleringar inte blir rättvisande i alla delar. Eventuella felaktigheter och osäkerheter måste i första hand belasta verksamhetsutövaren. Under de år som Hornborgasjöområdet hanterats vid domstolen har det också återkommande framförts att vattenstånden i sjön och brukningsförutsättningarna inte blivit vad som förväntats.

Brukningssvårigheterna på markerna har till övervägande del berott på att torrlägningsdjupet har varit för litet även om det inte är uteslutet att ihållande regnväder vid enstaka tillfällen skulle kunna ha orsakat liknande brukningsförhållanden oavsett rådande sjö- och marknivåer. I allt väsentligt är det emellertid grundvattennivåerna och marknivåerna som är av betydelse.

Det förhållande att delar av de berörda markerna legat lägre än vad som varit utgångspunkten vid skadeberäkningen 1991 har inneburit att vissa markområden fått en felaktig skadeberäkning. Om det verkliga torrlägningsdjupet före sjöhöjningen har varit mindre än det som använts vid skaderegleringen har såväl de ingående ”opåverkade” som de efterföljande ”påverkade” markvärdena satts för högt och kan viss mark felaktigt ha undantagits från skaderegleringen. Det anförda kan också

förklara varför försämringarna i brukningsförhållandena uppkommit tidigare än beräknat och tidigare än vad brukarna rimligtvis kunnat förvänta sig. Det ska dock påpekas att även med utgångspunkt i 1980 års marknivåer skulle en del av de anmälda markerna vara svåra att bruka som åker efter regleringen.

De i förhållande till referensperioden förhöjda vattenstånden i Hornborgasjön kan, som nämnts ovan, inte enbart förklaras med förekommande nederbördsmängder. Även om nederbörden haft stor betydelse torde en del av de förhöjda vattenstånden bero på faktorer som inte beaktats tidigare. De skador och olägenheter som dessa andra faktorer bidragit till är dock omöjliga att kvantifiera och påverkar förmodligen inte heller all den anmälda marken likartat. Oavsett storlek och omfattning måste detta förhållande ändå beaktas i en samlad bedömning.

Sammanfattningsvis gäller således dels att de i förhållande till referensperioden förhöjda vattenstånden i Hornborgasjön inte enbart kan förklaras med förekommande nederbördsmängder och att höjningen av medelvattenytan i Hornborgasjön under vegetationsperioden med 9 cm inte kan utgöra den huvudsakliga förklaringen till att skadorna under vegetationsperioden blivit betydligt mer omfattande än vad som förutsågs i samband med skaderegleringen. Vid sådana förhållanden föreligger oförutsedda skador som bör ersättas. Mark- och miljödomstolen återkommer till ersättningspliktens omfattning nedan.

Yrkad ersättning är framräknad med utgångspunkt i att anmälarna skulle erhålla 100 %-ig skörd samtliga år samt utan beaktande av de kostnader av olika slag som skulle ha följt med vall- och spannmålsproduktion. Ersättningsbeloppen utgår vidare från produktionsbortfall ettvarvt av de 14 åren samtidigt som anmälarna relativt tidigt borde ha insett de dåliga brukningsförutsättningarna. Även i övrigt kan anmärkningar riktas mot sättet att beräkna skadan. Det anförda medför att ersättningen bör beräknas på annat sätt än vad anmälarna gjort gällande. Rimligare är att istället - på sätt som gjorts vid skaderegleringen - utgå från ett värdeminskningsbelopp och till detta lägga ersättning för annan skada enligt det beräkningssätt som använts vid den ursprungliga skaderegleringen. Den ersättning som härvid erhålls bör räknas

upp med en genomsnittlig nominell ränta om 4 % mellan värdeåren 1991 och 2009. Härutöver bör utgå viss ytterligare ersättning för de onyttiga kostnader som anmäla- ren drabbats av till följd av att han vid skaderegleringstillfället bibringats uppfatt- ningen att markerna skulle kunna gå att bruka i viss omfattning.

Fastigheten Y

Berört skifte på fastigheten ligger enligt det kartmaterial som låg till grund för ska- dereglering på nivåer kring +120,45 m, dvs. bara drygt en halv meter över det tänk- ta medelvattenståndet i Hornborgasjön under vegetationsperioden. Markernas fak- tiska nivå 1991 var sannolikt ännu lägre. Det framstår därför som ett förbiseende att skiftet inte löstes in eller åtminstone skadereglerades 1991. Marknivåerna antyder att skiftet borde ha lösts in.

Vid skaderegleringen indelades berörda marker i olika värdeområden som åsattes olika markvärden. Skiftet på Y ligger i värdeområde 3, inom vilket markvär- det i 1991 års penningvärde bedömdes vara 7 800 kr/ha. Skiftet är 5,61 ha stort. Marknadsvärdet 1991 var således (5,61 ha x 7 800 kr = 43 758 kr). Enligt de princi- per som användes vid skaderegleringen 1991 skulle vid inlösen härutöver utgå an- passningsersättning med 1,13 gånger intrångsersättningen. Anpassningsersättning skulle således utgå med (1,13 x 43 758 kr =) 49 446 kr. Den sammanlagda ersätt- ningen vid en inlösenssituation utifrån värdetidpunkten 1991 skulle således ha blivit 93 204 kr.

Ersättningen bör slutvärdeberäknas med en ränta om 4 procent mellan värdeåren 1991 och 2009. Angiven ränta utgörs av en genomsnittlig nominell ränta represe- rande ett riskfritt sparande i exempelvis bank alternativt fond med låg risk. I början av perioden var det ett relativt högt ränteläge för att senare gå mot ett lågt sådant. Som exempel var årsmedelvärdet för diskontot 8,85 procent för år 1992 och årsme- delvärdet för referensräntan (referensräntan ersatte diskontot fr.o.m. år 2002) för år 2009 1,23 procent. Under samma tidsperiod har konsumentprisindex stigit med 32 procent. Uppräkningen bör ske genom så kallad slutvärdeberäkning vilket innebär att fastighetsägarna – förutom kompensation för inflationen – också får en viss real

tillväxt på ersättningen för oförutsedd skada som domstolen bestämt i 1991 års penningvärde. Slutvärdefaktorn - utifrån nämnda förutsättningar - blir 2,02. Detta får anses rimligt då fastighetsägarna - om de fått ersättningen vid första skaderegleringstillfället - hade haft möjligheter att använda denna för att minimera företagets kostnader eller investera medlen för att få framtida avkastning.

Ersättningen blir med detta beräkningssätt 188 272 kr i 2009 års penningvärde.

Markägaren torde relativt omgående insett att skiftet inte vidare skulle gå att bruka. Ersättningen för onyttiga kostnader kan därför stanna vid 10 000 kr (i 2009 års penningvärde).

Fastigheten X

För fastigheten X gäller att viss ersättning redan utgått, att marknadsvärdet 1991 bedömdes till 10 000 kr/ha, att skördar bärgats i någon omfattning under åren samt att förhållandena skiljer sig åt något mellan de olika skiftena.

Skiftena 50 B-E och 28 A är arrenderade, varför någon ersättning för värdeminskning inte ska utgå till K-E.B. Vid skaderegleringen enligt 1992 års dom bedömdes att en stor del av skiftena skulle drabbas av en värdeminskning om över 60 %. Skadereglering skedde utifrån denna bedömning. Vid sådana förhållanden har det inte varit rimligt att anta att det fortsättningsvis skulle gå att driva ett rationellt jordbruk på markerna. Här föreligger således ingen oförutsedd skada.

Skiftena 13 A, 9 A och 44 B har en sammanlagd areal om 8,35 ha. De nordligaste 3,03 hektaren härav (ägofigur 12 om enligt skaderegleringen) skadereglerades i 1992 års dom enligt en skadeprocent om 60 %. Torrläggingsdjupet efter sjöhöjningen skulle enligt underlaget (se aktsid 2373) bli 0,59 m. I verkligheten var sannolikt torrläggingsdjupet mindre. Samtidigt var emellertid (pga. inte beaktad marksjunkning) markvärdet före sjöhöjningen lägre än det använda. Nämnda omständigheter tar i allt väsentligt ut varandra. Vid angivna förhållanden och då det

inte har varit rimligt att förvänta sig något rationellt jordbruk på marken kan någon ersättningsgill oförutsedd skada inte föreligga här.

För övriga delar av skiftena 13 A, 9 A och 44 B liksom för skiftena 7 A, 47 A, 43 A, 14 A och 14 B (sammanlagt 17,35 ha) råder i princip likartade förhållanden (mot bakgrund av vad K-E.B. uppgett om skifte 14 A bör även detta behandlas såsom varande åkermark med vissa bruksförutsättningar). Fråga är om åkermark för vilken merparten skett viss skadereglering (varierande mellan 2 och 28 %) och där skadorna typiskt sett blivit mer omfattande än vad som förutsågs vid skaderegleringen, även om visst brukande förekommit (enligt K-E.B. själv uppgår skördebortfallet till i genomsnitt 87,5 %). Att visst brukande förekommit styrks även av att pressade rundbalar kunde iakttas på vissa av markerna vid synen. Även om marknivåerna inom skiftena varierar något, gör arronderingssynpunkter att skiftena bör behandlas på samma sätt.

Beaktande samtliga omständigheter är det ofrånkomligt att ersättningen måste bestämmas schablonmässigt. Utgångspunkten för ersättningsberäkningen bör vara den ersättningsmodell som tillämpades 1991. Den tillkommande ersättning som nu ska fastställas kan skäligen utgå med 50 % av full ersättning. Ersättning för värdeminskning ska således utgå med $(17,35 \text{ ha} \times 10\,000 \text{ kr} : 2 =) 86\,750 \text{ kr}$. Anpassningsersättningen uppgår då till 98 027 kr. Sammanlagd ersättning ska således utgå med 184 777 kr, vilket uppräknat enligt en årlig räntesats om 4 % enligt de principer som redogjorts för beträffande fastigheten Y mellan värdetidpunkterna 1991 och 2009 blir 373 250 kr. Härutöver kan skäligen utgå ersättning för onödiga kostnader med 50 000 kr (i 2009 års penningvärde).

Skiftena 36 A - F har inte direkt påverkats av sjöhöjningen. Såvitt framkommit har den väg som angetts som ofarbar inte försetts med bärlager eller dylikt. Det rör sig - såvitt framgått - endast om en åkerkant som viss tid använts för körslor i jordbruksdriften. "Vägen" har således varit mycket känslig för yttre påverkan. Vid sådana förhållanden och då K-E.B. inte närmare visat vilka svårigheter det skulle innebära för honom att ta annan väg till skiftena kan ersättning för oförutsedd skada

inte utgå för dessa skiften. Det saknas även skäl förelägga Naturvårdsverket att vidta någon åtgärd beträffande detta ”vägavsnitt”.

Beträffande övriga anmälda ”vägavsnitt” gäller att K-E.B. enligt vad som angetts ovan i stor utsträckning tillerkänts ersättning för de skiftena som ska nås med överfarterna. Vid sådana förhållanden saknas anledning ålägga Naturvårdsverket att vidta några särskilda åtgärder.

Det saknas anledning betvivla att K-E.B. utfört rensningar i angiven omfattning och till angiven kostnad. Enligt vad K-E.B. uppgett har rensningar utförts ned till ungefär 4 m djup med en mycket begränsad dagbredd. Det torde vara ofrånkomligt att diken utförda på detta sätt i dessa jordar relativt omgående drabbas av förhållandevis omfattande ras i kanterna. Nyttan av utförda rensningar kan därför starkt ifrågasättas. Vidare gäller att institutet oförutsedd skada inte torde vara avsett för denna typ av ersättningar. Yrkandet i denna del ska därför avslås.

Vid syn i målet har kunnat konstateras att det torde vara förenat med mycket stora kostnader att utföra yrkade erosionsskydd. Nyttan av sådana erosionsskydd kan starkt ifrågasättas. Under alla förhållanden gäller att det inte är ekonomiskt motiverat att utföra dem. Vid sådana förhållanden ska anmälan ogillas i denna del.

Övrigt

Med ovan angiven ersättningsberäkning har ersättning för oförutsedd skada bestämts slutligt för i målet anmälda skiften. Ytterligare ersättning för oförutsedd skada avseende annan tid kan därför inte utgå.

Framställda rättegångskostnadsyrkanden har medgetts av Naturvårdsverket.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga

Överklagande senast den 15 november 2011

Göran Stenman

Nils-Göran Nilsson

Sören Karlsson

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Göran Stenman, de tekniska råden Nils-Göran Nilsson och Sören Karlsson samt den särskilda ledamoten Stig Svenmar